

Dit hoofdstuk sluit aan op hoofdstuk 42 en 44. Hier worden de verschillende zinsdelen opgesomd die in het middenstuk van de zin kunnen voorkomen: in het stuk dat begrensd wordt door de eerste en de tweede werkwoordspositie. We zullen eerst een globale indeling geven en daarna de details behandelen. In het schema zijn vier vaste posities aangegeven: positie 1 voor het subject, positie 2 voor de pronomina en het adverbium *er*, positie 3 voor het direct en indirect object, en positie 4 voor de zinsdelen die een sterke relatie met het werkwoord hebben: deze staan vlak voor de tweede werkwoordspositie. Tussen deze vaste posities kunnen de *bepalingen* staan. De plaatsen voor bepalingen zijn in het schema gearceerd en ze zijn niet met een nummer gemarkeerd maar met een asterisk (*).

midden

	1	2	*	3	*	3	*	4
adverbiale bepaling	subject	pronomina	adverbiale bepaling, subjects-bepaling	indirect object	adverbiale bepaling	(direct) object	adverbiale bepaling, subjects-bepaling, objects-bepaling	zinsdelen met een nauwe band met het werkwoord

Bedenkt u wel:

- De volgorde van de zinsdelen in het middenstuk is in hoofd- en bijzin gelijk.
- Niet alle zinsdelen die in dit schema zijn vermeld, kunnen *tegelijktijd* voorkomen. Een zin kan bijvoorbeeld maar één direct object hebben; als het een pronomen is, komt het voor het indirect object te staan en als het geen pronomina is, komt het na het indirect object te staan. In een zin kunnen niet tegelijkertijd een pronominaal en een niet-pronominaal direct object voorkomen.
- Het schema is niet meer dan een richtlijn. Als u de delen van een zin achter elkaar zet in de volgorde die het schema aangeeft, dan ontstaat er bijna altijd wel een goede zin. Maar dat wil niet zeggen dat er geen andere volgorden mogelijk zijn. En ook zal het schema niet onder alle omstandigheden de beste volgorde geven. Belangrijke factoren zijn de informatiestructuur en in samenhang daarmee de context, de situatie, het al of niet bepaald zijn van subject of objecten en dergelijke. → 43, 45.2.3

Eerst behandelen we het subject en de objecten (en het woord *er*), dat zijn 1, 2 en 3 in het schema. Daarna komen de zinsdelen aan de orde die een nauwe band met het werkwoord hebben (4 in het schema). En ten slotte worden de bepalingen besproken.

Gisteren hebben *mijn stiefmoeder en mijn pleegmoeder* elkaar voor het eerst ontmoet.
Ieder jaar verft *Ineke* op de eerste dag van de lente haar muren in een andere kleur.

Als het *subject* niet op de eerste zinsplaats (in het beginstuk) staat, moet het op de eerste plaats van het middenstuk staan. (Zie echter 45.2.3.) *only subject*

Er heeft gisteren een vreemde man zonder iets te zeggen de buurvrouw een pakje overhandigd.

Alleen adverbiale bepalingen kunnen er nog voor staan (→ 48.3).

Zij heeft **het** *haar vriend* nog niet verteld.
Zij heeft **het** *hem* nog niet verteld.
Zij hebben **het** *elkaar* nog niet verteld.

Als het **direct object** een pronomen is, gaat het aan het *indirect object* vooraf.

Zij heeft *haar vriend* **dat** nog niet verteld.
Zij heeft *hem* **dat** nog niet verteld.
Zij hebben *elkaar* **dat** nog niet verteld.

Voorgaande regel geldt niet als het direct object een aanwijzend voornaamwoord (→ 6) is.

Ze heeft *hem* **er** gisteren om gevraagd.
Ze heeft *hem* **er** gisteren mee bedreigd.

Het eerste gedeelte (**er, hier, daar**) van een **voornaamwoordelijk bijwoord** (*erom, ermee, erover*, enzovoort; → 32) komt ná het pronominaal (*in*) *direct object*.

Erik heeft *zijn moeder* een doos **bonbons** gegeven.
Erik heeft *haar* een doos **bonbons** gegeven.

Als het **direct object** geen pronomen is, komt het na het *indirect object*.

Erik heeft het *zijn moeder* gegeven.
Erik heeft er *zijn moeder* een doos **bonbons** bij gegeven.

In nevenstaande zinnen kunt u zien dat het niet-pronominaal indirect object pas komt ná de pronomina uit 2 hierboven.

Zinsdelen die een sterke relatie met het werkwoord hebben, staan meestal achteraan in het middenstuk, dicht bij de tweede werkwoordspositie. Het gaat meestal om zinsdelen die bestaan uit een voorzetsel en een substantief en die een speciale betekenisrelatie met het werkwoord hebben: het werkwoord krijgt in combinatie met zo'n zinsdeel een specifiekere interpretatie.

Deze zinsdelen worden hier behandeld in de volgorde waarin ze in de zin voorkomen. Maar u dient wel te bedenken dat ze lang niet allemaal tegelijk in een zin kunnen voorkomen, en ook dat er uitzonderingen mogelijk zijn op de hier gepresenteerde globale volgorde. De stof die we hier presenteren is tamelijk ingewikkeld, we raden u dan ook sterk af om te proberen de hier gegeven opsomming te onthouden. Hij is bedoeld om te raadplegen als u wilt vergelijken met zinnen die u bijvoorbeeld in de krant gelezen hebt. Een samenvattend overzicht vindt u in 48.2.8.

Eén keer per jaar werd de gymnastiekzaal door de leerlingen met slingers en sfeervolle verlichting *gezellig* gemaakt.

Willem-Alexander liet de schoenen zien **die hij gedurende zijn rekrutentijd helemaal scheef gelopen had**.

Dreverhaven had pas enkele dagen voor het examen een brief *aan Katadreuiffe* geschreven.

Hij heeft de hele vakantie *op zijn broertje gepast*.

Hij heeft op zijn broertje de hele vakantie gepast (niet op zijn zusje).

Hij heeft op zijn broertje de héle vakantie gepast (op zijn zusje alleen de halve vakantie).

Bertus liep in drie maanden *van Amsterdam naar Rome*.
Bertus is in drie maanden *van Amsterdam naar Rome gelopen*.

In de krant staat dat Bertus in drie maanden *van Amsterdam naar Rome gelopen is*.

De nieuwe kampioen weegt zonder kleren *meer dan honderd kilo*.

Haar argumenten hebben *heel zwaar gewogen*.

Hij dacht dat een gewone fiets tegenwoordig *1300 euro kostte*.

Het *gezellig* worden van de gymnastiekzaal is het gevolg van wat de leerlingen doen.

De volgorde in het middenstuk is voor hoofdzin en bijzin gelijk. Dus ook in een **bijzin** komt het adjectivische zinsdeel dicht bij de tweede werkwoordspositie te staan. De schoenen worden *helemaal scheef* doordat Willem-Alexander er tijdens zijn opleidingstijd in het leger op gelopen heeft.

Het zinsdeel *aan Katadreuiffe* wordt als indirect object beschouwd, omdat de betekenis van de zin niet of nauwelijks verschilt van: *Dreverhaven had Katadreuiffe pas enkele maanden voor het examen een brief geschreven*.

Op iemand passen of *op iets passen* is een vaste combinatie; het werkwoord krijgt daardoor een specifiekere betekenis.

Omwisselen van de bepaling en het voorzetselobject is alleen mogelijk door contrastieve nadruk te leggen. → 43

Bepalingen die een richting aangeven bevinden zich dicht bij **de tweede werkwoordspositie**.

In zinnen met *wegen*, *kosten*, *oud zijn*, *lang zijn* en dergelijke, komen *bepalingen* voor *die een maat of hoeveelheid aanduiden*. Deze bepalingen staan dicht bij **de tweede werkwoordspositie**.

Voor de Amerikanen blijft Gorbatsjov *de held*.
 De voorzitter is al drie jaar *ziek*.
 Zonder dat iemand het wist, is hij al zijn hele leven *niet helemaal gezond geweest*.
 Men zegt dat hij nooit meer *beter zal worden*.

Het naamwoordelijk deel van *het gezegde* staat dicht bij **de tweede werkwoordspositie**.

Hij gelooft *er* niet *in*.
 Hij heeft *er* nooit *in geloofd*.
 Ik weet dat hij *er* nooit *in geloofd heeft*.

Het tweede deel van een $\rightarrow$ *voornaamwoordelijk bijwoord* staat dicht bij **de tweede werkwoordspositie**.

Piet gaf thuis een feestje; hij had het *er gezellig voor* gemaakt.
 Die argumenten hebben daar *heel zwaar bij* gewogen.
 Hij is er drie dagen *ziek van* geweest.
 Hij had er een brief *aan Katadreuffe over* geschreven.

Het tweede deel van het voornaamwoordelijk bijwoord komt meestal ná de constituenten die in 48.2.1-48.2.6 genoemd zijn.

Hij had er een brief **over** *aan Katadreuffe* geschreven.

Maar deze zin kan ook.

Hij had er een brief **over** geschreven *aan Katadreuffe*.

En deze, met *aan Katadreuffe* op de laatste zinsplaats ($\rightarrow$ 42) ook.

4 in het schema van het middenstuk

- 1 Adjectivische zinsdelen die een gevolg specificeren van de werking van het gezegde.
- 2 Voorzetselobjecten die in Nederlandse grammatica's gelijkgesteld worden aan het indirect object.
- 3 Voorzetselobjecten die een vaste combinatie vormen met het werkwoord.
- 4 Adverbiale bepalingen die een richting aanduiden.
- 5 Nominale of adjectivische constituenten die een maat of hoeveelheid aanduiden.
- 6 Het naamwoordelijk deel van het gezegde.
- 7 Het tweede deel van een voornaamwoordelijk bijwoord

De bepalingen zijn in het schema aangegeven met *

midden

	1	2	*	3	*	3	*	4
adverbiale bepaling	subject	pronomina	adverbiale bepaling, subjects-bepaling	indirect object	adverbiale bepaling	(direct) object	adverbiale bepaling, subjects-bepaling, objects-bepaling	zinsdelen met een nauwe band met het werkwoord

In de posities die in het schema met * zijn aangegeven, kan een adverbiale bepaling voorkomen. We geven hier voorbeelden van de verschillende mogelijkheden.

Volgens het KNMI is er *gisteren* **negen millimeter regen** gevallen.

Een *adverbiale bepaling* kan aan het **subject** voorafgaan.

Timofeeff zei dat **hij** *het gisteren* voorspeld had.

Niet:

Timofeeff zei dat hij *gisteren* *het* voorspeld had.

Tussen **subject** en *pronomina* staan meestal geen adverbiale bepalingen.

Timofeeff zei dat hij *het er* **gisteren** over gehad had.

Na de *pronomina* kan een **adverbiale bepaling** volgen.

Waarom gaf hij *je* toen **dat boek**?

Ik wou dat hij *mij* toen **dat boek** gegeven had.

Tussen *indirect object* en **direct object** kan een adverbiale bepaling staan.

Waarom gaf hij jou **dat boek** *gisteren pas*?

Ik wou dat hij mij **dat boek** *eerder* gegeven had.

Na het **direct object** kan een *adverbiale bepaling* staan.

Niet:

Waarom gaf hij **een persconferentie** *gisteren pas*?

Maar ook hier geldt dat het al of niet bepaald zijn van het object, de context, de informatiestructuur en dergelijke een rol spelen. ...→ 43

Wel:

Waarom gaf hij *gisteren pas* **een persconferentie**?

Waarom gaf hij **een persconferentie** *onder die omstandigheden*?

Ook:

Waarom gaf hij *onder die omstandigheden* **een persconferentie**?

We gaan **morgen** *naar het strand*.

Morgen gaan we *naar het strand*.

Als vuistregel kunt u hanteren dat **tijdsbepalingen** voorafgaan aan *plaatsbepalingen*.

We gaan *naar het strand* **morgen**.

Moet je morgen in Eindhoven zijn? Wil je soms meerijden?

We gaan toch *naar Maastricht* **morgen**, dus we kunnen je best meenemen.

Maar de andere volgorde is niet fout en in sommige situaties ook niet minder natuurlijk. ...→ 43

We willen *naar Texel* **als de seizoensdrukke voorbij is**.

We willen *daar* **tot het eind van het jaar** blijven.

Ook de bouw van de bepalingen speelt een rol: een bijzin staat achteraan, een woord met een aanwijzend karakter zoals *er*, *hier* of *daar* staat meestal vooraan.

1.1.2 Subjects- en objectsbepalingen

Met subjects- en objectsbepalingen bedoelen we bepalingen die nadere informatie geven over het subject of object (...→ bepaling van gesteldheid). Ze verschillen van adverbiale bepalingen doordat ze niet bij het werkwoord horen; de betekenis van de bepaling en die van het werkwoord staan los van elkaar.

Vorig jaar stond **haar man** nog *blakend van gezondheid* naast haar op het bordes.

Je kunt **appels** *ongeschild* eten, maar je moet ze wel wassen.

In het algemeen komt de *subjectsbepaling* na het **subject** en de *objectsbepaling* na het **object**.

Charles overhandigde *glimlachend* Diana de diamanten ring.
Charles overhandigde Diana *glimlachend* de diamanten ring.
Charles overhandigde Diana de diamanten ring *glimlachend*.

Gisteren gaf **Charles** *woedend* de fotograaf een klap.
Gisteren gaf **Charles** de fotograaf *woedend* een klap.

Niet:

Gisteren gaf *woedend* **Charles** de fotograaf een klap.

Woedend gaf **Charles** gisteren de fotograaf een klap.

Huïb haalde na zijn vakantie **al zijn sokken** *schoon* uit de fietstas.

Opengeslagen legde hij **het boek** in de vitrine.

Vergelijk:

Glimlachend liet de kapitein de matroos in zijn hut achter. (Twee mogelijkheden; zonder extra gegevens zal men meestal kiezen voor de interpretatie 'de kapitein glimlacht'.)

Kokhalzend at mijn neefje zijn griesmeelpudding. (Er is maar één interpretatie mogelijk, omdat een pudding niet kan kokhalzen.)

Krokant gebakken lust Arie speklapjes wel. (Er is maar één interpretatie omdat speklapjes wel gebakken worden, maar mensen niet.)

Gisteren liet de kapitein glimlachend de matroos kokhalzend in zijn hut achter.

De *subjectsbepaling* kan staan op iedere plaats die voor een bepaling geschikt is (in het schema aangegeven met *). Dat betekent echter niet dat iedere positie in iedere context en situatie even passend is. (Voor de functie van deze positieverschillen zie 43).

Een *subjectsbepaling* kan meestal beter niet vóór het **subject** gezet worden.

Een *subjectsbepaling* kan wél aan het **subject** voorafgaan als de subjectsbepaling op de eerste zinsplaats *in het beginstuk* staat.

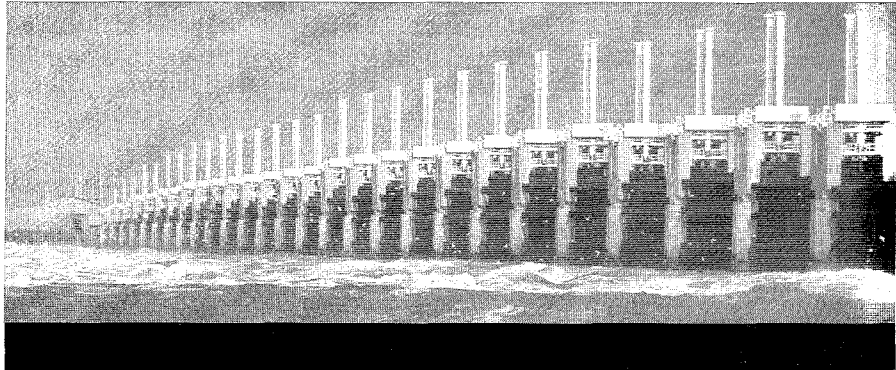
De *objectsbepaling* komt na het **object**.

Een *objectsbepaling* kan wel aan het **object** voorafgaan als de objectsbepaling op de eerste zinsplaats *in het beginstuk* staat.

Men probeert deze volgorde echter liever te vermijden, omdat onduidelijk is of de bepaling bij het object hoort of bij het subject. Als beide interpretaties in principe mogelijk zijn, heeft het subject prioriteit.

Als in een zin een subjects- én een objectsbepaling voorkomen, is de beste volgorde: ... subject ... subjectsbepaling ... object ... objectsbepaling. U kunt dergelijke wat gekunstelde constructies beter vermijden.

De hier behandelde zinsdelen kunnen ook in het beginstuk op de eerste zinsplaats staan. We hebben hier besproken welke posities ze *in het middenstuk* kunnen innemen.

In hoofdstuk 44 is de woordvolgorde van de $\rightarrow$ enkelvoudige hoofdzin ter sprake gekomen. Dit hoofdstuk gaat over enkele bijzondere volgordemogelijkheden, onder andere de positie van verschillende soorten $\rightarrow$ bijzinnen in de hoofdzin. We herhalen hier het schema uit hoofdstuk 44.

zin

begin		midden						eind	
Plaats 1	Plaats 2	3	4	5	...	...	...	X	X+1
eerste zinsplaats	eerste werkwoordspositie							tweede werkwoordspositie	laatste zinsplaats

Hij heeft **bij de rijkste mensen ter wereld** *behoord*.
 Hij heeft *behoord* **bij de rijkste mensen ter wereld**.
 Hij is **in zijn braaksel** *gestikt*.
 Hij is *gestikt* **in zijn braaksel**.

Voorzetselgroepen kunnen meestal zowel *vóór de tweede werkwoordspositie* als op de laatste zinsplaats staan. (Zie ook $\rightarrow$ 49.3.)

... dat hij **bij de rijkste mensen ter wereld** *heeft behoord*
 ... dat hij *heeft behoord* **bij de rijkste mensen ter wereld**
 ... dat hij **in zijn braaksel** *is gestikt*
 ... dat hij *is gestikt* **in zijn braaksel**

Ook in bijzinnen is dit het geval.

Ik heb het voor de zekerheid met Piet *besproken*.
 Ik heb het voor de zekerheid *besproken* **met Piet**.
 Ik heb het met Piet *besproken* voor de zekerheid.

Wanneer de zin verschillende voorzetselgroepen bevat, zijn er ook verschillende manieren om de informatie te structureren ($\rightarrow$ 43).

Ik heb het voor de zekerheid *besproken* met Piet, omdat ik niet wist hoe hij erover dacht.

Er kan meer dan één zinsdeel op de laatste zinsplaats staan.

48.2

Geef aan waarom de voorzetselgroep niet op de laatste zinsplaats kan staan.

Ga je *mee naar Texel*?

Niet:

Ga je naar Texel *mee*?

Hij gaat *door naar de tweede ronde*.

Niet:

Hij gaat naar de tweede ronde *door*.

In enkele gevallen klinkt de zin met de voorzetselgroep op de laatste zinsplaats natuurlijker. Dit is bijvoorbeeld het geval bij samenstellingen van het werkwoord *gaan*, zoals *meegaan* en *doorgaan*.

48.3

Geef aan waarom de voorzetselgroep niet op de laatste zinsplaats kan staan.
 Werkwoord en voorzetselgroep staan samen samen.

Ik ben *naar Herenthals gegaan*.

Niet:

Ik ben gegaan naar Herenthals.

Ik heb tien jaar *in Meppel gewoond*.

Niet:

Ik heb tien jaar gewoond in Meppel.

Ik ben nooit *in Jaarsveld geweest*.

Niet:

Ik ben nooit geweest in Jaarsveld.

In combinatie met werkwoorden als *gaan (naar)*, *wonen (in)*, *komen (naar)* en *zijn (in)* kan de voorzetselgroep beter niet op de laatste zinsplaats staan. Bij deze werkwoorden is de bepaling verplicht: *ergens wonen*, *ergens zijn*, *ergens heen gaan*, *ergens komen*. → 48.2

Geef aan waarom de voorzetselgroep niet op de laatste zinsplaats kan staan.

Hij heeft de vijand *onder vuur genomen*.

Niet:

Hij heeft de vijand genomen onder vuur.

... dat hij de vijand *onder vuur heeft genomen*.

Niet:

... dat hij de vijand heeft genomen onder vuur.

Hij heeft een oogje *in het zeil gehouden*.

Niet:

Hij heeft een oogje gehouden in het zeil.

Hij heeft hem *op de kast gekregen*.

Niet:

Hij heeft hem gekregen op de kast.

Hij heeft hem *op zijn kop gegeven*.

Niet:

Hij heeft hem gegeven op zijn kop.

Hij heeft erg op zijn neus gekeken.

Niet:

Hij heeft erg gekeken op zijn neus.

Ook bij een aantal uitdrukkingen staat de voorzetselgroep verplicht in het middenstuk van de zin.
 → 48.2

